

מבוא

עונש מוות הוצע בישראל על ידי "ישראל ביתנו" כאחד הפתרונות לצמצום הטרור באמצעות הרתעת מחבלים פוטנציאליים (אזולאי, 2018). חקיקה זאת מסתייעת בפרסומים אקדמיים תיאורטיים, לפיהם קיימת תמיכה ציבורית בעונש מוות למחבלים (אונגר, 2013). מחקרם של הרצוג, לוי ורוזמן (2019) מצא כי בניגוד לטענתם של אונגר (2013), וסנג'רו (2002), כי הציבור בישראל תומך בעונש מוות למחבלים, מחקרו מלמד כי שיעור התמיכה בשימוש בעונש מוות באופן כללי, וכלפי מחבלים בפרט, נמוך מאוד. ממצאיהם של הרצוג ואח' (2019), עומדים בניגוד לסקרי דעת קהל שנעשו בארה"ב, שלפיהם קיימת תמיכה רחבה בעונש מוות בקרב הציבור האמריקני, ועל כן המחקר הנוכחי ביקש לבחון את עמדות הציבור בישראל כלפי עונש מוות באופן כללי ולבחון את הסיבות האפשריות לכך, כאשר שאלת המחקר הינה **מהן עמדות הציבור כלפי עונש מוות לעבירות שונות, והאם קיימים הבדלים בדעות אלו על רקע מגדר?**

1. סקירת ספרות

1.1. עונש מוות - הגדרות ומאפיינים

עונש מוות הוא העונש הפלילי החמור ביותר (Jacobs & Carmichael, 2004), שכן הטלת עונש מוות מהווה פגיעה ישירה ומכוונת של המדינה בזכות לחיים. משום כך ניתן לטעון כי מכוח ההגנה החוקתית על הזכות לחיים אין להטיל על אדם עונש כאמור (רוזנאי וסומר, 2016).

ההתנגדות לעונש המוות, שבעבר היה אחד מהעונשים המקובלים ביותר לעבירות חמורות, גדלה באופן משמעותי במאה ה-18 עם התפתחות רעיון ההומאניזם שדגל בהערכה וכבוד לכל אדם באשר הוא אדם. הייתה זו תגובה לשימוש המאסיבי שנעשה בעונש המוות באותה תקופה. באנגליה, למשל, הכיל החוק הפלילי כ-200 עבירות שעונשן מוות, ובצרפת למעלה מ-100. כמות זו של עבירות שעונשן היה מוות מלמדת שעונש זה לא יוחד לעבירות החמורות ביותר. ואכן, גם בגין עבירות פעוטות יחסית, כגון כריתת עץ בגן או במטע, התחברות עם צוענים וגניבת רכוש שערכו עולה על שילינג אחד, נקבע בחוק האנגלי (שנדע בכינויו "The Bloody Code") עונש מיתה (סנג'רו, 2002).

ג'ייקובס וקארמישל (Jacobs & Carmichael, 2004), אשר בחנו את הקשרים בין עונש מוות לבין מאפייני האוכלוסייה מצא כי מערכות משפט המתמודדות עם שיעורי הפשיעה האלימה הגדולים ביותר נוטות יותר לגזור על עבריינים מוות, וכן כי באוכלוסייה בה אחוז המיעוט גבוה באופן מסוים, דוגמת הקהילה האפרו-אמריקאית במדינות שונות בארה"ב, עשוי עונש מוות להיות חוקי.

במחקרם של רוזנאי וסומר (2016), צוין כי קיים דיון פוליטי בסוגיה חברתית בהקשר של עונש המוות, הנוגעת בנושא הגזע. רוב המחקרים מלמדים כי ההסתברות שנאשמים שהרגו

קורבנות לבנים יידונו לעונש מוות גדולה פי 11 בהשוואה לנאשמים שרצחו קורבנות שחורים. נוסף על כך, לנאשמים שחורים שרצחו קורבנות לבנים יש הסיכוי הגבוה ביותר להידון לעונש מוות. כמו-כן, נמצא כי שחורים נידונים לעונש מוות יותר מאחרים.

על כן, במשפט הבין-לאומי, אף שלזכות לחיים יש מעמד של משפט מנהגי, עונש המוות לא נאסר באופן גורף אלא רק כאשר מדובר בקטינים, בנשים הרות ובאנשים שגילם מעל שבעים, וזאת רק לעברות החמורות ביותר. הקהילה הבין-לאומית אכן קיבלה על עצמה את המשימה לנקוט צעדים לביטול עונש המוות כפי שמגדיר סעיף 6(6) לאמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות וכן בפרוטוקול האופציונלי השני לאמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, שהתקבל בשנת 1990 ועודנו בתוקף (רוזנאי וסומר, 2016).

סנג'רו (2002), מציג טענות לפיהן הרוצח, בבצעו מעשה רצח, איבד את זכותו לחיות. לטענתו, ייתכן שגם המעטים הסבורים כי הזכות לחיים היא זכות מוחלטת יקבלו את הטיעון, באופן הזה: הזכות לחיים היא אמנם מוחלטת, אך בכל מקרה ספציפי יש לבדוק אם היא בכלל קיימת. לגבי הרוצח אין זכות זו קיימת, שכן בבצעו את מעשה הרצח, בליווי האשמה הגבוהה הנדרשת בעבירה זו, איבד את זכותו.

עם זאת, בעוד עונש המוות כשלעצמו אינו אסור באופן מוחלט במשפט הבין-לאומי, תורת המשפט של האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות דורשת מפורשות כי ביצועו של עונש המוות ייעשה בצורה שתמזער את הסבל הפיזי והנפשי. כך, למשל, נקבע כאמור כי חנק באמצעות גז ציאניד מהווה ענישה לא-אנושית. שורת הנידונים למוות ("death row phenomenon") יוצרת סוג נוסף של התנגדות לעונש המוות המבוססת על הזכות לא להיחשף לענישה אכזרית ולא-אנושית. תופעה זו מתייחסת למצוקה הנפשית שאסיר חש כאשר הוא ממתין תקופה ממושכת לביצוע עונש המוות שנגזר עליו. כך נקבע כי ייתכן שעוכב ממושך ממועד מתן גזר-הדין עד למועד הקבוע להוצאה להורג יהווה הפרה של הזכות לא להיחשף ליחס לא-אנושי (רוזנאי וסומר, 2016)

בניגוד למקובל לחשוב, מחקרים מלמדים כי הניהול האדמיניסטרטיבי של עונש המוות, בצירוף העלויות המשפטיות הכרוכות בו, יקר יותר (פי שניים כמעט) מאשר החזקתו של אדם בחיים בכלא, וכן קיים תמיד המרכיב של טעות, שמעלה את החשש מפני הוצאה להורג של חפים מפשע (רוזנאי וסומר, 2016). לפי ה-American Civil Liberties Union, בארצות-הברית בלבד, אחד מכל שבעה אנשים שנגזר עליהם עונש מוות נמצא מאוחר יותר חף מפשע. שכן, סיכויים לטעות הקיימים כמובן בכל משפט, הם בעלי חשיבות יתרה ביחס לעונש המוות שהפעלתו בלתי-הפיכה.

סמוררון לדוגמא

1.2. עונש מוות במשפט העברי והישראלי

לתמיכה בעונש המוות מציינים את עצם קיומן בתורה של ל"ו עבירות שמיתת בית-דין חלה עליהן, וטוענים כי כדי לבטא את קדושת חיי האדם, המקרא מצווה על נטילת חיי הרוצח (סנג'רו), על פי החוק העברי - ההורג במזיד חייב מיתה. כדי להיחשב להורג במזיד צריכים להתקיים שני תנאים בסיסיים. התנאי האחד הוא, שההורג עשה מעשה שתוצאתו היא מות הקורבן, והתנאי האחר קשור ביחסו הנפשי של ההורג לתוצאת מעשהו, למות הקורבן, כלומר המחשבה הפלילית שהייתה לו ביחס לתוצאה זו. המשנה בסנהדרין מתייחסת למקרים שונים שבהם התכוון ההורג לדבר אחד וביצע בפועל דבר אחר. הכלל העולה מדברי המשנה הוא דרישה כפולה למעשה הריגה ולרמה מתאימה של מחשבה פלילית (חבה, 2001).

כבר בשחר תולדות הענישה נטען כי עונש מוות מרתיע עבריינים ומונע מקרי רצח עתידיים בבחינת "וכל העם ישמעו וייראו" (דברים י"ג' יב'). הרחמנות על הרוצחים ואי הוצאתם להורג נתפסו כאכזריות כלפי הקורבנות העתידיים. אלא שכבר לפני מאות שנים היו כאלה שהתנגדו לעונש מוות מסיבות שונות. המחלוקת היא עתיקת יומין ואף מופיעה במקורותינו. כבר במשנה אמרו רבי עקיבא ורבי טרפון "אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם" (מסכת מכות פרק א' משנה י'). כבר באותה תקופה השיב כנגדם רבן שמעון בן גמליאל "אף הן מרבין שפיכות דמים בישראל" (שם). לכאורה לפחות, נימוקו של רבן שמעון בן גמליאל הוא ההרתעה (טננבוים, 2009).

בבחינת עמדת הציבור כלפי עונש מוות ומקומו ביחס לדין מציג ברנד (2013) כיצד פרשנות המקרא (מדרש הכתובים) דנה בהפקעת סמכויות משפטיות מן העם והעברתן בלעדית לידי הרשויות, שכן אין לעם דריסת-רגל בהליך השיפוטי, ובית הדין נדרש לנהוג כגוף הנבדל מן העם. לפיכך, ר' עקיבא מגביר את הקיטוב בין המשפט העממי (המקראי) לבין ההליך הממוסד (החז"לי).

כהן (2001) מוסיף כי עונש המוות חדל, עוד בתקופת התלמוד, מהיות "ערך" חיובי ביהדות, וכי פסילת עונש המוות נעשתה לערך יהודי. לפי ניתוחו, "מתגלה מעין גלגול, מטאמורפוזת,

של המיתות האמורות בתורה, הנהפכות בידי חז"ל לבלתי-אכיפות, ונדחות מפני עונשים חלופיים" (שם, עמ' 37).

לפיכך, על אף שעונש המוות מצוי עדיין בצורה מוגבלת בספר החוקים הישראלי, המשפט הישראלי עבר תהליך ממושך שהפך את מדינת-ישראל למבטלת למעשה (*abolitionist de facto*) של עונש המוות. עם הקמת המדינה נקלט בישראל מן המשפט הבריטי – מכוח סעיף 11 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח-1948 – עונש מוות, בין היתר בגין עברת רצח, שלגביה היה זה עונש חובה. במהלך מלחמת העצמאות, ביום 30.6.1948, נערך משפט-שדה צבאי למאיר טוביאנסקי, שנאשם במסירת ידיעות לאויב. טוביאנסקי נידון למוות בהליך מזרח ובלתי-תקין, והוצא להורג באופן מידי. ביוני 1949, לאחר חקירה, נקבע כי טוביאנסקי היה חף מפשע (רוזנאי וסומר, 2016).

מקרה זה של ביצוע גזר דין מוות אשר התברר בדיעבד בהחלטה מוטעית הותירה על מערכת המשפט הישראלית רושם עז. הוא מוזכר פעמים רבות כאשר מוצע להטיל עונש מוות בגין עברות שונות, והייתה לו כנראה השפעה רבה על ביטול עונש המוות בעברת רצח שכן, בשנת 1954 אכן התקבל החוק לתיקון דיני עונשין (ביטול עונש מוות על רצח), התשי"ד-1954, אשר ביטל את עונש המוות על עברת הרצח (פינקלשטיין, 2009).

עם זאת, עונש המוות נותר על כנו בהוראות חוק ספורות – למשל, בחוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, התש"י-1950 בחוק בדבר מניעתו וענישתו של הפשע השמדת עם, התש"י-1950 בסימן ב לפרק ז של חוק העונשין (לעניין בגידה במדינה), בחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955, ובתקנות ההגנה (שעת-חירום), 1945 (רוזנאי וסומר, 2016).

מלבד משפטי-שדה בזמן מלחמת העצמאות, המקרה היחיד שבו הוצא אדם להורג בישראל בעקבות הליך משפטי הוא כידוע משפטו של אדולף אייכמן. אייכמן הורשע לפי החוק לעשיית דין בנאצים ונידון לעונש מיתה. משפט אייכמן נחשב אבן-דרך בפסיקה הישראלית ואף במשפט הבין-לאומי הפלילי. על-אף הטלת עונש המוות, נושא הזכות לחיים לא עלה בערעור שניתן בבית-המשפט העליון (רוזנאי וסומר, 2016).

בפרשה מאוחרת יותר הורשע איוון (ג'והן) דמיאניוק בבית-המשפט המחוזי ונגזר עליו עונש מוות, אך בית-המשפט העליון זיכה אותו. הספרות המשפטית הישראלית אינה עוסקת רבות בעונש המוות. ייתכן שהסיבה היא נדירותו היחסית ואי-קיומו המעשי במשפט הישראלי (שם). במשפט דמיאניוק נראה היה שבית המשפט העליון פסק בניגוד גמור להלך הרוח בציבור הישראלי. שילה (2017), טוען כי התחושה בקרב לא מעט אנשים הייתה כי פרוצדורה משפטית מנעה את עשיית הצדק וכי אכן מדובר ב"איוון האיום". על כן ההחלטה הייתה יוצאת דופן בקושיותה, והנושא רבץ מאוד מאוד על כל השופטים על אף שפסק דין ניתן פה אחד

סמוררון לדגמא
עאגמא

1.3. עמדות כלפי עונש מוות

לצד הצידוק ההרתעתי שהוצג בפרק הקודם, נראה כי הויכוחים על עונש המוות נמשכו מהלך מאות השנים האחרונות. כך במאה השבע עשרה הביע השופט האנגלי המפורסם הלורד קוק (Sir Edward Coke) את התנגדותו הנחרצת לעונש מוות לנוכח ניסיונו בדין. לטענתו, אף על פי שגזר על שליחתם של מאות פושעים ללכת בדרכם האחרונה אל הגרדום, אינו זכה לראות כל ירידה בפשיעה (טננבוים, 2009).

במאה הבאה נשמעה התנגדות דומה הן מצד הקרימינולוג האיטלקי המפורסם המרק'ז בקרייה (Cesare Beccaria) והן מצדו של הרפורמטור האמריקאי בנג'מין רוש Benjamin Rush אשר באותה התקופה נקבע כי עונש המוות איננו מרתיע מספיק וכי יש למצוא דרכי ענישה אכזריות יותר. מחקר חלוץ אמפירי בנושא שערך איסק ארליך (Ehrlich, 1976 בתוך: טננבוים, 2009), מצא כי כל הוצאה להורג מפחיתה בשבעה את מספר מקרי הרצח העתידיים.

מנגד, רוש (בתוך: טננבוים, 2009), היה גם בין הראשונים שהעלו את טענת אכזריות היתר (Brutalization). הטענה כי בחברה שבה קיים עונש המוות, הוא מהווה דוגמא לציבור כי מותר ואפילו צריך לעיתים לרצוח. לפיכך, ניתן לומר שחברה המצדיקה עונש מוות מחזקת את התפיסה לפיה טוב ומוצדק להרוג אנשים, וכי אין ערך מיוחד לחיי אדם. היא מחנכת את הציבור לקיומה של תרבות אלימה המוציאה להורג אנשים. אולם, היות ולפעמים החברה לא הורגת את האנשים המתאימים, מן הראוי שהאזרח יוציא לפועל את העונש ויהרוג בעצמו את מי שמגיע לו למות.

בחינת עדכנית יותר של עמדות כלפי עונש מוות בספרות המחקרית מצאה כי קיימת התייחסות למאפייני העברין, לסוג העבירה, למאפיינים של הקורבן והנסיבות. מחקרים שבחנו לעומק את סוגיהם השונים של העבירות, מצאו כי עמדות הציבור מושפעות מחומרת הפגיעה בקורבן. עבירות שגורמות לפגיעה בגוף או בנפש האדם נתפסות כחמורות יותר מעבירות כלפי ממון או רכוש (Adriaenssen, Paoli, Karstedt, Visschers, Greenfield, & Pleysier, 2020).

בבחינת השפעתו של עונש המוות כגורם מרתיע מצאו רוזנאי וסומר (2016), כי קיימות עדויות מעטות בלבד לכך שעונש המוות מרתיע. רוב המחקרים מלמדים כי קיומו והפעלתו באופן תדיר של עונש המוות אינם משפיעים על שיעור הפשיעה החמורה. גם מחקרים שמלמדים כי עונש המוות משפיע מראים כי הוא מרתיע רק במדינות שבהן הוא מבוצע באופן שיטתי, לעיתים תכופות ובמספרים גבוהים. ביישום לתפיסה הישראלית, השאלה אם עונש המוות מרתיע רלוונטית לשאלת המידתיות, שכן אם העונש אינו מרתיע או אינו מרתיע באופן ממשי יותר מאשר עונש חלופי, אזי הפגיעה בזכות לחיים לא תהיה מידתית.

ממצאים דומים התקבלו גם בנוגע להשפעת סוג העבירה על תמיכת הציבור בסנקציות פליליות. פירסון ועמיתיו (Pearson, Law, Skene, Beskind, Vidmar, Ball & Skene, 2018), שערכו מחקר דומה מצאו כי הנבדקים נטו להציע עונשים חמורים יותר לחשודים בביצוע עבירות אלימות מאשר לחשודים בביצוע עבירות רכוש. כמו כן, עבירות מין ופשעים שמקורם בשנאה על רקע אתני הובילו את הנבדקים להציע ענישה מחמירה מהמקובל (Jung, Allison & Bohn, 2013). לפיכך נראה שהציבור נוטה לתמוך בענישה נוקשה יותר בעבירות אשר נתפסו כחמורות למדי כגון רצח, אונס ועבירות אלימות, בהשוואה לעבירות ללא-קורבן אשר נתפסו כחמורות פחות כגון עבירות הונאה ושוחד (Michel, 2016).

באשר למקרה הישראלי, רוסו (תשט"ז בתוך: סנג'רו, 2002) כתב כי האמנה החברתית שבני-האדם כורתים ביניהם כדי לקיים חיי חברה תקינים מכילה, וצריכה להכיל, התחייבות של כל אזרח לקבל עליו דין מוות אם ייתפס במעשה רצח, כי תמורת התחייבות זו הוא מקבל ביטחון שלא יהיה טרף לרוצחים.

ואולם, מדי פעם נשמעות הטענות, על רקע ריבוי אירועי הטרור, כי יש להחיל עונש מוות על מחבלים. כמוה, ישנה דעה הגורסת כי חיסול ממוקד הוא דה - פקטו גזר דין מוות, ועל כן יש לכאורה עונש מוות בישראל למחבלים. כנגד טענות אלה מציג שילה (2017) טענה לפיה נדרש להבדיל חיסולים ממוקדים מעונש מוות שכן חיסול ממוקד הוא פגיעה באנשים שצפויה מהם סכנה ולא באנשים שכבר ביצעו את מבוקשם ואותם שופטים לעונש. על כן, סנג'רו (2002),

מסכים כי עונש המוות הוא גמולו הראוי של הרוצח, אך גורס כי יש להימנע מענישה גמולית, בעיקר בשל האפשרות הנוראה של טעות, בשים לב למאפיינים המיוחדים של עונש המוות ולאורן של הזכויות לחיים ולכבוד.

מתוך כך, החוקרים הרצוג, לוי ורוזמן (2019), אשר בחנו את תמיכת הציבור הישראלי בעונש מוות לאור אישורו של "חוק עונש מוות למחבלים" בקריאה טרומית בשנת 2018, מצאו כי עמדות הציבור גרסו כי יש להכיל עונש מוות על כ-7% ממקרי הפשיעה שנבחנו – בעיקר כעונש בגין פעילות טרור, וכי קיים קשר בין מגדר ועמדה פוליטית כך שגברים המחזיקים בדעות ימניות תומכים יותר בעונש מוות בגין השתתפות בפעילות טרור ביחס לנשים ולבעלי דעות פוליטיות שמאליות.

בנושא זה, סנג'רו (2002), מונה מוסיף את אחריות המדינה לביטחון אזרחיה כאחד השיקולים שיתירו ענישה זו בתקופות רוויות מעשי טרור. עם זאת, במיוחד בשל סוגיית הטעות האפשרית, סנג'רו מציע שגם בנסיבות כאלה יינקטו חלופות לעונש המוות, כמאסר-עולם מלא ללא אפשרות של שחרור מסיבות פוליטיות.

מתוך כך, השערות המחקר הינן:

1. עמדות כלפי עונש מוות בגין רצח בכוונת תחילה (מחשבה פלילית) יהיו גבוהות מעמדות כלפי הריגה שלא במכוון.
2. עמדות כלפי עונש מוות בגין רצח המלווה בעבירות מין תהיינה הגבוהות ביותר.
3. ימצאו הבדלים מגדריים בעמדה כלפי עונש מוות כך שעמדותיהם של גברים תהינה גבוהות ביחס לעמדותיהן של נשים.

סמורון לדגמא

2. מתודולוגיה

2.1. שיטת המחקר

שיטת המחקר שנבחרה למחקר זה היא המחקר הכמותי. מחקר זה התאים לאור מטרת המחקר השואפת לבחינה מדויקת-סטטיסטית של הקשר המתקיים בין משתנים מובחנים-עמדות כלפי עונש מוות, מגדר וקבוצת גיל. מתוך כך, המחקר הנוכחי יתבצע באמצעות מתודולוגיות כמותניות. במתודולוגיה הכמותית מערך המחקר נקבע מראש והשערות המחקר מנוסחות על פי בסיס הידע התיאורטי הקיים וממחקרים קודמים, ונעשה ניסיון לאוששן או להפריכן באופן אמפירי (שלסקי ואלפרט, 2007). במחקר הנוכחי כלי המחקר הינו שאלון. מניתוח ממצאי השאלונים נגזרות מסקנות המחקר ונעשה ניסיון להגיע להכללה, תוך הקפדה על כללי מהימנות ותוקף (שלסקי ואלפרט, 2007).

2.2. שדה המחקר

המחקר נערך בקרב מאה ושבעה עשר (N=117) נבדקים, מתוכם 75 נשים (64.1%) ו-42 גברים (35.9%). גילאי המשתתפים נע בין 20 ל-60 שנים בהתפלגות המתוארת בלוח מס' 1:

לוח מס' 1 – חלוקת גילאי המשתתפים

טווח הגילאים	כמות נבדקים	כמות נבדקים באחוזים
20-30	48	41.0%
30-40	17	14.5%
40-50	17	14.5%
50-60	35	30%

2.3. כלי המחקר

כלי המחקר בו נעשה שימוש בעבודה זו היה שאלון סולם עמדות עונש מוות (*Death Penalty Attitudes Scale*). זהו הוא שאלון שנועד להעריך באופן רגיש את העמדות כלפי עונש מוות ובכך לבחור מושבעים למשפט. DPAS מתאר תשעה מצבים אותם נדרשים הנבדקים לדרג בסקאלה שבין 1-7 באיזו מידה לדעתם הנאשם צריך לקבל עונש מוות (Adams, 2007).

2.4. הליך המחקר

הפנייה לנדגמים התבצעה באמצעות "קול קורא" בקבוצת שונות ברשת החברתית המקוונת "Facebook" בתוספת קישור למילוי שאלון מקוון בפלטפורמת Google Forms. הובהר לנדגמים מטרת המחקר וכן כי השתתפותם והמידע שימסרו יותר אנונימי וישמש את מחקר זה בלבד. לאחר איסוף למעלה מ-110 שאלונים, הוזנו הנתונים לתוכנת SPSS, הוגדרו משתני המחקר כממוצעי תשובות הנבדקים בכל חלק ונבחן הקשר בין המשתנים.

3. ממצאים

מחקר זה בחן את עמדות הציבור בישראל כלפי עונש מוות באופן כללי וכן את הסיבות האפשריות לכך. תחילה נבחנה המהימנות הפנימית של משתנה המחקר "עמדה כלפי עונש מוות" המורכב מציון תשעת ההיגדים שבשאלון, כמתואר בלוח מס' 2:

לוח מס' 2 – מהימנות פנימית של משתני המחקר

מהימנות פנימית (אלפא קונברך)	מס' ההיגדים בשאלון	משתנה
0.920	1-9	עמדות כלפי עונש מוות – כללי
0.852	3,5,6,8,9	עמדות כלפי רצח בכוונת תחילה (מחשבה פלילית)
0.862	1,2,4,7	עמדות כלפי הריגה שאין בה בהכרח כוונת תחילה

מניתוח הנתונים המוצגים בלוח מס' 2 עולה כי מהימנות המהימנות הפנימית של השאלון גבוהה ($\alpha=0.92$ כללי), וכן מרכיבי גם בחלוקה פנימית של ההיגדים בשאלון על פי המחשבה הפלילית נמצאה מהימנות גבוהה ($\alpha=0.852$ מחשבה פלילית), ($\alpha=0.862$ העדר מחשבה פלילית).

3.1. "העיקר הכוונה" – המחשבה הפלילית כגורם מכריע

השערת המחקר הראשונה הייתה כי עמדות כלפי עונש מוות בגין רצח בכוונת תחילה (מחשבה פלילית) תהיינה גבוהות מעמדות כלפי הריגה שלא במכוון. לשם בחינת השערה זו הוגדרו המשתתפים כממוצע ההיגדים כמתואר בלוח מס' 2 והושמו בלוח מס' 3:

לוח מס' 3 – הבדלים בעמדות כלפי עונש מוות על בסיס מחשבה פלילית (n=117)

משתנה	ערך ממוצע	סטיית תקן
הריגה בכוונת תחילה (מחשבה פלילית)	5.056	1.519
הריגה ללא כוונת תחילה (ללא מחשבה פלילית)	4.534	1.786

בלוח מס' 3 מוצג כי ממוצע העמדות כלפי עונש מוות בגין הריגה בכוונת תחילה (מחשבה פלילית) ($M=5.056$, $SD=1.519$), גבוה מממוצע העמדות כלפי עונש מוות בגין הריגה שלא בכוונת תחילה ($M=4.534$, $SD=1.786$), על כן השערת המחקר הראשונה אוששה.

3.2. עמדת ענישה מחמירה כלפי עבירת רצח משולבת עבירות מין

השערת המחקר השנייה הייתה כי עמדות כלפי עונש מוות בגין רצח המלווה בעבירות מין תהיינה הגבוהות ביותר. לשם בחינת השערה זו נערכה השווה בין ממוצעי העמדות כלפי כל אחת מהעבירות המתוארות בשאלון, כמתואר בלוח מס' 4:

לוח מס' 4 – תשובות הנבדקים עבור סעיפי השאלון (n=117)

היגד	ערך מקסימלי	ערך מינימלי	ערך ממוצע	סטיית תקן
1. הנאשם נמצא אשם בהריגת בן / בת זוגו מתוך זעם קנאי	7	1	4.98	2.117
2. הנאשם נמצא אשם בהריגת פקיד בנק בעת ששדד בנק.	7	1	4.71	2.142
3. הנאשם נמצא אשם בהריגת קורבנות אקראיים מרובים.	7	1	5.69	1.985

2.220	3.38	1	7	4. הנאשם נמצא אשם בהריגתו של אדם לא חמוש שלקח את הרכוש שלו / שלה.
2.033	5.32	1	7	5. הנאשם נקלע למאבק בבר והחליט ללכת הביתה ולקחת אקדח, ואז חזר אל הבר והרג את הקורבן.
1.803	2.51	1	7	6. הנאשמת, אישה מוכה, הורגת את בעלה בזמן שהוא ישן.
2.014	5.06	1	7	7. הנאשם נמצא אשם בהריגת שוטר לאחר שנעצר לעצירה שגרתית בשל עבירת תנועה.
1.969	5.61	1	7	8. הנאשם נמצא אשם בהריגת בן / בת זוגו לצורך קבלת כסף מביטוח חיים.
1.779	6.15	1	7	9. הנאשם נמצא אשם בהתעללות מינית והריגת ילד.

מלוח מס' 4 עולה כי העמדות כלפי עונש מוות בגין התעללות מינית והריגת ילד היו הגבוהות ביותר ($M=6.15$, $SD=1.779$), ואילו העמדות כלפי עונש מוות בגין הרג בעל מכה על ידי אשתו בזמן שישה הן הנמוכות ביותר ($M=2.51$, $SD=1.803$). על כן, השערת המחקר השנייה אוששה.

3.3. הבדלים מגדריים בעמדות כלפי עונש מוות

השערת המחקר השלישית הייתה כי ימצאו הבדלים מגדריים בעמדה כלפי עונש מוות כך שעמדותיהם של גברים תהינה גבוהות ביחס לעמדותיהן של נשים. לשם בחינת השערה זו נערך מבחן T למשתנים בלתי תלויים כאשר המשתנה התלוי הינו "עמדה כלפי עונש מוות" והמשתנה הבלתי תלוי הוא המגדר, כמתואר בלוח מס' 5:

לוח מס' 5 – מבחן T למשתנים בלתי תלויים

T-Test

Group Statistics				
מגדר	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
עמדה כלפי עונש מוות				
אישה	75	4.9704	1.43962	.16623
גבר	42	4.5635	1.77191	.27341

Independent Samples Test								
		Levene's Test for Equality of Variances			t-test for Equality of Means			
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
עמדה כלפי עונש מוות	Equal variances assumed	3.109	.081	1.348	115	.180	-.40688	.30185
	Equal variances not assumed			1.272	71.501	.208	-.40688	.31998

מהנתונים המוצגים בלוח מס' 5 עולה כי בניגוד למשוער, נמצאו הבדלים בין עמדות הגברים והנשים כלפי עונש מוות, כך שעמדותיהן של הנשים ($M=4.970$, $SD=1.439$), כלפי עונש מוות גבוהות מאלו של הגברים ($M=4.563$, $SD=1.772$), אולם המובהקות של ההבדלים נמצאה בלתי מספקת ($sig > 0.05$) ועל כן השערת המחקר השלישית הופרכה.

דיון ומסקנות

מחקר זה ביקש לבחון את עמדות הציבור בישראל כלפי עונש מוות באופן כללי וכן את הסיבות האפשריות לכך. סקירת הספרות הציגה את עונש המוות כעונש הפלילי החמור ביותר (Jacobs & Carmichael, 2004), שכן הטלת עונש מוות מהווה פגיעה ישירה ומכוונת בזכות היסודית לחיים. מתוך כך, השערת המחקר הראשונה הייתה כי עונש קיצוני זה יהווה לאינדיקטור למידת חומרת העבירה כפי שנתפסת בעיני הנבדקים, ועל כן, בהתאם למשוער הממצא הראשון שהעלה המחקר היה כי עמדות כלפי עונש מוות בגין רצח בכוונת תחילה (מחשבה פלילית) גבוהות מעמדות כלפי הריגה שלא במכוון, כלומר עמדות הנבחנים כלפי עונש מוות עבור עברייני אשר הוציא אל הפועל את כוונתו להרוג את הקורבן גבוהות מאלו עבור עברייני אשר הרג את הקורבן ללא תכנון מוקדם. הבחנה זו, על רקע המחשבה הפלילית ניכרת עוד בחוק העברי לפיו "ההורג במזיד חייב מיתה". בהקשר זה חבה (2001), מרחיב ומציג את יחסו הנפשי של ההורג, כלומר המחשבה הפלילית, כמרכיב מרכזי בדין המוזכרת במשנה.

עם זאת, מעניין לראות כיצד כאשר הוצג נבדקים תרחיש לפיו הנאשמת, אישה מוכה, הורגת את בעלה בזמן שהוא ישן, נוטים הנבדקים לספח לעצמם עמדה סלחנית יותר על אף שמדובר ברצח מתוכנן. מתוך כך ניתן ללמוד שעל פי תפיסת הציבור, קיימות נסיבות מקלות לפיו הרצח מבוצע לשם הגנה עצמית או עשיית צדק מצד הקורבן. בעניין זה הזהיר הרפורמטור האמריקאי בנג'מין רוש Benjamin Rush (בתוך: טננבוים, 2009), כבר במאה ה-17 כי בחברה שבה קיים עונש המוות, הוא מהווה דוגמה לציבור כי מותר ואפילו צריך לעיתים לרצוח. לפיכך, ניתן לומר שחברה המצדיקה עונש מוות מחזקת את התפיסה לפיה טוב ומוצדק להרוג אנשים, וכי אין ערך מיוחד לחיי אדם. היא מחנכת את הציבור לקיומה של תרבות אלימה המוציאה להורג אנשים. אולם, היות ולפעמים החברה לא הורגת את האנשים המתאימים, מן הראוי שהאזרח יוציא לפועל את העונש ויהרוג בעצמו את מי שמגיע לו למות.

מתוך כך, בבחינת השערת המחקר השנייה לפיה עמדות כלפי עונש מוות בגין רצח המלווה בעבירות מין תהיינה הגבוהות ביותר. נמצא כי ההשערה אוששה באופן מובהק שכן, הפגיעה

בחלש ובחסר ישע, הן בפן הגופני על ידי ביצוע עבירות המין וההריגה והן בפגיעה בכבוד האדם מגבירות את תחושת העוול שנגרם לקורבן ועל כן מחזקות את העמדות לפיהן על העבריין לשאת עונש כבד יותר, ואכן, ממוצע עמדותיהם של הנבדקים הראה כי אשמה בהתעללות מינית והריגת ילד הניבה את מידת ההסכמה הגבוהה ביותר כלפי עונש מוות לנאשם.

הממצא השלישי שעלה מן המחקר הפריך את טענת הקשר בין המגדר לבין העמדות כלפי עונש מוות. ההשערה הייתה כי עמדותיהם של גברים כלפי עונש מוות תהינה גבוהות ביחס לעמדותיהן של נשים באותו הנושא, אולם מבחן T שבוצע מצא כי אין הבדלים מובהקים בין עמדות הגברים לבין עמדות הנשים. ממצא זה סותר את מסקנות מחקרם של הרצוג, לוי ורוזמן (2019), מה שמגביר את התהיות סביב הגורמים לעמדות כלפי עונש מוות בציבור.

מחקר זה העומד על התפיסות הרווחות בציבור בנושא חברתי כה גורלי משקף היבטים מוסריים נהוגים בחברה בת זמננו, זו הנשענת על הדין המסורתי המקראי מחד ועל ערכי דמוקרטיה וקדושת החיים מאידך, אך יחד עם המסקנות העולות מניתוח הממצאים חשוב לקחת בחשבון גם את מגבלות המחקר הנובעות מהיקף המדגם ($n=117$), אשר בהעדר פילוח חברתי, תרבותי, מגזרי ודתי – יתכן כי הוא איננו מייצג באופן הולם את תמהיל הציבור הישראלי.

על כן, מחקרים כמותיים עתידיים, המפלחים את אוכלוסיית המדגם באופן עמוק יותר על בסיס ההגדרות שהוצגו לעיל, עשויים להגדיל את תוקפו של המדגם ולהרחיב את ההבנה אודות עמדות הציבור כלפי עונש מוות, ומנגנוני המוסר המניעים אותן. כמו כן, מחקרים איכותניים הנשענים על ניתוח תמתי של ראיונות עומק בנושא עשויים "להציף" גורמים נוספים המשפיעים על העמדות כלפי עונש מוות בפרט ומערכות אמונות חברתיות-מוסריות בכלל.

סמורון לדגמא

רשימת מקורות

- אונגר, י'. (2013). *עונש המוות - רקע תיאורטי וסקירה משווה*. הכנסת: הלשכה המשפטית.
- הרצוג, ס', לוי, א', & רוזמן, נ'. (2019). *עונש מוות בישראל - עמדות הציבור כפועל יוצא של סוג העבירה, המגדר וההשתייכות הפוליטית, צוהר לבית הסוהר, 20, 155-168*.
- חבה, י'. (2001). *דרישת המעשה בעבירת רצח במשפט העברי, דיני ישראל, 20-21, 475-513*.
- טננבוים, א'. (2009). *האם עונש מוות מרתיע או גורם לאכזריות יתר? בדלתיים פתוחות, 30, 46-47*.
- כהן, ח'. (2001). *עונש המוות - ערך יהודי? תרבות דמוקרטית, 1, 70-73*.
- סנג'רו, ב'. (2002). *על עונש המוות בכלל ועל עונש המוות בגין רצח בפעולות טרור בפרט, עלי משפט, 2 (1-2), 127-204*.
- פינקלשטיין, מ'. (2009). *פרשת טוביאנסקי, משפט וצבא, 20 (א), 159-163*.
- רוזנאי, י', סומר, ה'. (2016). *"אם כל הזכויות": הזכות החוקתית לחיים, משפט ועסקים, 2 (2), 537-626*.
- שילה, אליחי (2017). *ללא גלימה: שיחות עם שופטי בית המשפט העליון, משכל (ידיעות ספרים)*.

Adams, C. M. S. (2007). *The Death Penalty Attitudes Scale: Can capital trial jurors be chosen more fairly?*. University of Wyoming.

- Adriaenssen, A., Paoli, L., Karstedt, S., Visschers, J., Greenfield, V. A., & Pleysier, S. (2020). Public perceptions of the seriousness of crime: Weighing the harm and the wrong. *European journal of criminology*, 17(2), 127-150.
- Jacobs, D. Carmichael, J.T. (2004). Ideology, Social Threat, and the Death Sentence: Capital Sentences across Time and Space, *Social Forces*, 83 (1), 249–278.
- Jung, S., Allison, M., & Bohn, L. (2013). Legal decision-making on crimes involving an alibi.
- Michel, C. (2016). Violent street crime versus harmful white-collar crime: A comparison of perceived seriousness and punitiveness. *Critical Criminology*, 24(1), 127-143.
- Pearson, J. M., Law, J. R., Skene, J. A., Beskind, D. H., Vidmar, N., Ball, D. A., ... & Skene, J. P. (2018). Modelling the effects of crime type and evidence on judgments about guilt. *Nature human behaviour*, 2(11), 856-866.